

Ungvári Álmos*

Beszámoló a *Deák 220 – Joggal a hazáért!* című tudományos konferenciáról

Deák Ferenc születésének 220. évfordulója alkalmából az Igazságügyi Minisztérium tudományos konferenciát szervezett 2023. október 17-én a Pesti Vigadóban.

A haza bölcseként és a nemzet prókatoraként is emlegetett Deák jogi tanulmányai elvégzését követően Zala vármegyében lett tiszti ügyész, jegyző, majd pedig helyettes alispán, mielőtt 1833-tól követként részt vett a pozsonyi Országgyűlésen. Jogi tudásának, politikai érzékének és retorikai készségeinek köszönhetően az 1839–40-es diéta idejére már a liberális ellenzék vezéralakjaként ismerték el. Emellett – a kodifikációs bizottság elnökeként – komoly szerepet vállalt a büntető törvénykönyv tervezetének kidolgozásában 1843–44-ben. 1848 áprilisától szeptember 11-ig az első felelős magyar kormány igazságügy-minisztere volt. A szabadságharc leverését és a megtorlást követően az abszolutizmus ideje alatt a passzív ellenállás vezéralakjává vált. A Pesti Naplóban 1865. április 16-án megjelent húsvéti cikkével mutatott a kiegyezéshez vezető új irányt a birodalmi politikának. Az erre irányuló tárgyalásokon pedig aktív szerepet vállalt, amely eredményeként 1867. február 17-én visszaállították a magyar alkotmányt, és elfogadták a *magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fenforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról szóló 1867. évi XII. törvény* cikket,¹ amely rögzítette Magyarország közjogi önállóságát és önkormányzatiságát a külügy, a hadügy és az ezek fedezését szolgáló pénzügyek közössége mellett. A Kiegyezést követően még rövid ideig az Országgyűlésben részt vett Deák, ám kormány megbízatást már nem vállalt és fokozatosan háttérbe is húzódott, leginkább egyházpolitikai kérdésekben nyilvánult meg. A XIX. század egyik legkiemelkedőbb államférfija, jogásza születésének 220. évfordulója alkalmával rendezett konferencia egyszerre volt tisztelgés Deák Ferenc emléke előtt, de legalább ennyire fontos volt a szellemi hagyaték számbavétele, a mának szóló üzenet vizsgálata.

A konferencia ünnepélyes megnyitását megelőzően a jelenlévők egyperces néma csenddel adóztak a közelmúltban elhunyt Sólyom László, Magyarország korábbi köztársasági elnöke, az Alkotmánybíróság első elnöke, nagy hatású jogász-professzor emléke előtt.

Megnyitóbeszédében Tuzson Bence igazságügyi miniszter köszönetet mondott hivatali elődjének, Varga Juditnak a konferencia szervezésének elindításáért, valamint az előadóknek az eseményen való közreműködésért. Beszédében az igazságügyi miniszter kiemelte, hogy bár 175 év telt el azóta, hogy a Batthyány-kormány befejezte működését – amelyről szintén megemlékeztek az előadók – az olyan kérdések, mint a nemzeti szuverenitás védelme, illetve a jogbiztonság garanciái máig nem veszítettek aktualitásukból. A Deák által kialakított, a birodalmi és a nemzetállami érdekeket összehangoló, a közösen, valamint külön gyakorolható jogköröket világosan meghatározó kormányzati keretrendszer a XXI. században is iránymutatásul szolgálhat. Így még Deák – az igazságügyi miniszter saját számítása szerint – hetvenegyedik utódjaként is érdemes felidézni vagy akár alkalmazni a nagy előd gondolatait.

Ünnepi köszöntőjében Sulyok Tamás, az Alkotmánybíróság elnöke párhuzamot vont a nemrég elhunyt Sólyom László és Deák Ferenc alakja között: mindketten egy nehézségekkel terhelt időszak, egy rendszer-, illetve államberendezkedésváltozás korszakának jogtudós etalonjainak tekinthetők. Az alkotmánybíróság elnöke szerint a jog akkor nem csorbul, akkor nem veszít ethoszából, ha azt alázattal és hazaszeretettel, Deák híres sorát – „...jobban tudom szeretni e hazát, mint gyűlölni ellenségeinket...” – szem előtt tartva művelik. Sulyok Tamás felelegette, hogy a történeti alkotmány – melynek vívmányait az Alaptörvény rendelkezéseinek értelmezésekor szem előtt kell tartani² – fogalmának első meghatározását is neki köszönhetjük. Deák szerint ugyanis „[a]lkotmányunk történelmi alkotmány, nem egyszerre készült, hanem a nemzet életéből fejlett ki, s a nemzet szükségéhez és a kor igényeihez képest mind a nemzet jogait, mind a királyi jogokat illetően, lényegben és formában, időnként változásokon ment keresztül”.³ A köszöntő zárásaként Deák Ferenc hétköznapijait foglalta össze a hallgatóságnak. Deák Ferenc – aki magát bivalyként jellemezte – fáradhatatlanul dolgozott az Országgyűlésben, az ülésekre mindig saját költségen utazott, gondosan összeírva azon áruk bevásárlólistáját, amelyet csak ott tudott beszerezni. Mértékletesen evett, alkoholra rá se nézett, viszont akkor is szívesen adomázott, ha senki sem kérdezte. Öregkorára pedig

* Ungvári Álmos, hivatalvezető-helyettes, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet; doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Doktori Iskola.

1 MÁTHÉ Gábor: *Közép-Európa újkori születése. A magyar közjog elemi forrásai 16–20. század*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2021, 66. o.

2 Magyarország Alaptörvénye R) cikk (3) bekezdés.

3 DEÁK Ferenc: *Adalék a magyar közjoghoz. Észrevételek: Lustkandl Venczel munkájára: „Das Ungarisch-Österreichische Staatsrecht”, A magyar közjog történelmének szempontjából*. Pest, 1865; Reprint: Budapest, 1987, 88–89. o.

az állatkerti séták nyújtottak neki kikapcsolódást, ahol leginkább a bozontos medve nyerte el tetszését.

A konferencia ünnepélyes megnyitó részét Vejkey Imre, az Országgyűlés Igazságügyi Bizottsága elnökének ünnepi bevezető beszéde zárta. Köszöntője elején megjegyezte, hogy a konferencián a hűség és a hazaszeretet előtti főhajtásra gyűltünk össze, megemlékezve a nemzet prófétájáról, aki révén bukása ellenére mégis győzedelmeskedett a '48-as szabadságharc. Deák az elnyomás ideje alatt hitet és reményt öntött a levert nemzetbe, az abszolutizmus idején belülről építette a népet. Vejkey is a hazaszeretetet emelte ki, mint a Deákra jellemző olyan követendő erényt, amelyet a jelen kor kihívásai és nehézségei közepette mi magunk is folyamatosan szem előtt kell, hogy tartsunk.

A konferencia keretében került sor az államférfi születésének 220. évfordulója alkalmából kibocsátott emlékérmére, valamint ünnepi bélyeg kibocsátási ünnepségére is.

A Magyar Nemzeti Bank által „Deák Ferenc” megnevezéssel kibocsátott 15 000 Ft névértékű ezüst- és 3000 Ft névértékű színesfém emlékérmék fókuszában Deák Ferenc jogalkotói tevékenysége áll, hiszen jogászként és miniszterként aktív közreműködője volt a polgári átalakulás és a nemzeti modernizáció jogi kereteit és joganyagát megvalósító törvényhozási és igazgatási tevékenységnek. A Bitó Balázs iparművész által tervezett – éremképüket tekintve azonos, kizárólag értékjelzésükben eltérő – jubileumi emlékérmék előoldalán körvonallal határolt középmezőben az 1848-as igazságügyi miniszteri pecsét viaszlenyomata, a jogalkotás hitelességének egyik biztosító látható az emlékérmék kötelező elemeivel. Virág Barnabás, a Magyar Nemzeti Bank alelnöke a kibocsátási ünnepség során mondott beszédében számba vette a kor gazdasági virágzásának pilléreit – úgymint a gazdaság modernizálása, a vasúti és folyami közlekedés infrastrukturális fejlődése vagy éppen állami támogatások biztosítása –, amelyek nyomán, véleménye szerint, joggal nevezhető a kiegyezés időszaka Magyarország aranykorának.

Az ünnepi bélyegblokk kibocsátási ünnepségén mondott beszédében Balczó Barnabás, a Magyar Posta Zrt. elnöke vezérigazgatója Deák Ferenc cselekvésre és felelősségvállalásra felszólító intelmeit idézte fel. Hangsúlyozta, hogy a Deákra jellemző, politikai és jogtudósi pályafutásán is túlmutató, őt igazán államférfivá emelő odaadás, elkötelezettség és emberség ma is zsinórmértékül kell, hogy szolgáljon. Az Elekes Attila André grafikusművész tervei alapján készült bélyeg központi eleme Franz Eybl Deák Ferencet ábrázoló olajfestményének részlete, a keretrajzot pedig az ünnepi év arculati elemei díszítik. Ez utóbbiak adják az alkalmi boríték grafikai alapját is, amelyet Deák Ferenc sokat idézett mondása egészít ki: „Kockáztathatunk mindent a Hazáért, de a Hazát kockáztatni semmiért nem szabad.”

A konferencia első, *Deák Ferenc székében* címet viselő szekciójában Tuzson Bence igazságügyi miniszter beszélgetett Deák Ferenc hagyatékáról és a ma igazságügyi kihívásairól (f. Lomnici Zoltán alkotmányjogással). A beszélgetés során a jogtudomány aktuális kérdései kerültek terítékre, mindig Deák Ferenc egy-egy idézetével felvezetve a témákat. Igazolva ezáltal Lomnici kiinduló felvetését, miszerint Deák gondolatai kiállták az idő próbáját, mind a mai napig korszerűnek hatnak. Elsőként a jogbiztonság – miniszteri nyitóbeszédben már

érintett – kérdéskörét járták körbe. Tekintettel ugyanis arra, hogy a jogalkotó igyekszik az élet gyors változásaira reagálni, egyre gyakrabban merül fel a túlszabályozás problematikája, amely a jogszabályi környezet átláthatatlanságát eredményezi. A jogszabályok átláthatóvá tétele mellett kiemelten fontos a jogbiztonság szempontjából az egységes jogértelmezés is. Az igazságügyi miniszter ezzel kapcsolatban lát előrelépési lehetőséget. Véleménye szerint érdemes más országok gyakorlatát megvizsgálni, hiszen Magyarországon a törvények indokolása kevés támpontot ad a jogalkalmazónak a jogszabályok értelmezéséhez. Példaként hozta fel az uniós normák hosszú preambulumait, amelyek sajátos keretet biztosítanak az értelmezéshez. Felvetette, hogy az ilyen típusú preambulumokat a magyar jogszabályok – nemcsak a törvények, hanem akár a miniszteri rendeletek – vonatkozásában is alkalmazni lehetne. Ezzel lehetne biztosítani, hogy a jogalkalmazó átlássa a jogi környezetet, és megfelelő, a jogalkotói szándékot tükröző értelmezést adjon. Mindez pedig egyértelműen növelné a jogbiztonságot. A nemzeti szuverenitás kérdésére szintén visszatért e beszélgetés során az igazságügyi miniszter. Párhuzamba állította az Osztrák–Magyar Monarchia jogegyenlőségen alapuló együttműködését, az ott megvalósuló, egyenlősúlyra és egyenjogúságra épülő modellt az Európai Unióval, amelyben szintén az államok egyenlőségét hivatottak biztosítani a garanciális szabályok. Ugyanakkor tisztában kell lenni azzal a történelmi törvényszerűséggel, hogy a nagyobb államok igyekeznek ezt az egyenlőségi modellt felborítva hegemóniára törekedni. A szuverenitás kapcsán a miniszter kitért arra is, hogy azáltal, hogy a határon túli magyarság is rendelkezhet magyar állampolgársággal, az Országgyűlés, a Kormány és a jogszabályok legitimitációja a nemzet egészétől ered, és nemcsak a határokkal körbezárt országtól származik. Így pedig felelősséggel tartoznak a külhoni magyarságnak, és nemcsak erkölcsi, hanem valós jogi kötelezettség is az értük való fellépés a nemzetközi szinten. A beszélgetés végén a háborús helyzettel kapcsolatos nyugat-európai és kelet-közép-európai gondolkodás közti különbségről értekezett röviden az igazságügyi miniszter. Véleménye szerint korábban nem fenyegette soha veszély az európai kultúrát nyugaton, így nem alakult ki az a veszélyérzet, amely Európa keletibb országaiban az elmúlt korokban tapasztalható állandó veszélyeztetettség miatt a mai napig tetten érhető. Ennek megfelelően ebben a régióban másfajta ösztönrendszer, védekező magatartás alakult ki, amely a jogrendszer vagy a politikai szintjén is – indokoltan – leképződik.

A konferencia második szekciójában Deák Ferenc életművéről jogtörténeti megközelítéssel beszélgettek a hazai jogtörténet kiemelkedő képviselői: Balogh Elemér, Mezey Barna, valamint Stipta István jogtörténész professzorok. A beszélgetést Veress Emőd, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet fősztályvezetője moderálta. A beszélgetés résztvevői a deáki életmű meghatározó eseményein, időpontjain végighaladva igyekeztek az államférfi szakmai portréját a hallgatóság számára megalkotni. Bár Németh László szerint „Deák Ferenc már csecsemő korában is bölcs volt. Vannak ilyen lelkek, akik szakállasan és pipával jönnek a világra [...]”⁴

⁴ Az idézett mondat Széchenyi szájából hangzik el Németh László: *Széchenyi című történelmi drámájában*.

mégis fontosnak tartották a jogtörténészek azzal kezdeni, hogy miként is lett jogász a későbbi igazságügy-miniszter. A Zala vármegyei nemesi gyökerekkel bíró Deák már származása révén a jogi pályára volt predesztinálva, ami akkor a politikai pálya alapfeltétele volt. Ehhez járult hozzá legendásan jó memóriája, amely révén – a legendárium szerint – betéve tudta az egész *Corpus Iurist*. Megtestesítette a szóbeliség elsődlegességét valló magyar jogászi tradíciót. Jogi tanulmányait a Győri Királyi Jogakadémián végezte, nem is tanult európai egyetemen. Többet jelentett, hogy – például alügyészi tevékenysége során – mélyen megismerte a magyar jogi valóságot. De bizonyított tény, hogy az aktuális nemzetközi tudományos álláspontot, szakirodalmat is ismerte, azokból naprakész volt. A beszélgetés résztvevői abban egyetértettek, hogy Deák Ferenc formálisan sem saját korában nem minősült, sem pedig a mai értelemben nem nevezhető jogtudósnak, hiszen nem vett részt sem az egyetemi, sem pedig az akadémiai életben. Ugyanakkor a szó mélyebb, magyar specifikumokra is tekintettel lévő értelmében jogtudósnak tekinthető. Elég beleolvasni a ránk maradt levelezésébe, követjelentéseibe, kezdeményezéseinek indokolásaiba és országgyűlési beszédeibe, amelyekből mind kitűnnek az új szabályozások rendkívül precíz, kidolgozott elméleti alapjai. A reformkori Országgyűlésben betöltött szerepére rátérve a jogtörténészek hangsúlyozták, hogy Deák jogászi és politikusi alakja jól elkülöníthető. Ezek közül 1848-ig – mint az ellenzék meghatározó alakja – egyértelműen a fokozatosan erősödő jogászi szerep került előtérbe. A miniszteri pozíciót sokáig vonakodott elfogadni, ugyanakkor nem volt kérdéses, hogy ő tölti be a tárcát, hiszen Batthyány Lajos is ragaszkodott a személyéhez. A jogtörténészek kiemelték, hogy Deák milyen józanul és megfontoltan kezelte a kodifikáció kérdését, amely több jogág vonatkozásában is aktuálissá vált, ám az igazságügy-miniszter tisztában volt annak feltételeivel, és azzal, hogy a kodifikáció történelmi léptékű folyamat. Deák a Bach-korszakban a passzív rezisztencia (ellenállás) vezéralakjává vált, azonban a háttérbe húzódva is próbálta táplálni a nemzet erkölcsi erejét és reményét. Ahogyan Mezey Barna megfogalmazta: ez idő alatt Deák Ferenc gondolkodott, kivárt és koordinált. A beszélgetés végén a professzorok igyekeztek összefoglalni Deák szerepét az Osztrák Császárság és az önálló magyar állam érdekeit kompromisszumra hozó Kiegyezés kapcsán. Zárszóként pedig hangsúlyozták, hogy napjainkban, a gyorsan változó

korszellelem és divatok ellenében a deáki szemléletet megőrzve a bölcs, higgadt, megfontolt jogászi kultúra ki próbált értékeit kell érvényre juttatni.

A beszélgetést követően a konferencia keretében két frissen megjelent kötet került bemutatásra. A *Törvény és szabadság: Válogatás Deák Ferenc beszédeiből, írásaiból és adomáiból* című gyűjteményes kötetről szintén Veress Emőd beszélgetett a két szerkesztővel, Anka Lászlóval és Schwarczwölder Ádámmal, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár kutatóival. A szerzők elmondták, hogy nem kívánták Deák beszédeit a teljesség igényével publikálni, hiszen azt már korábban mások is megtették. A cél az volt, hogy Deák gondolatvilágának részletei tömören, esszenciálisan egyfajta füveskönyvben jelenjenek meg, és a haza bölcsének jellemvonásai beszédei, adomái, levelei és a róla szóló anekdoták révén rajzolódjanak ki. A *Basics Beatrix – Csorba László: Deák Ferenc – Az igazság arca* című könyv pedig az egykori miniszter festményeken, illetve fotókon való ábrázolását mutatja be, ahogyan azt rövid előadásában Basics Beatrix művészettörténész összefoglalta a jelenlévőknek. Deák Ferenc születésének 220. évfordulója alkalmából tehát két olyan hiánypótló kiadványt jelentetett meg az Igazságügyi Minisztérium, amelyek más-más aspektusból rajzolják fel és őrzik meg az utókornak Deák Ferenc alakját.

A konferenciát Varga Judit, az Országgyűlés Európai Ügyek Bizottsága elnökének beszéde zárta. Elnök asszony felidézte, hogy Deák Ferenc kedves elfoglaltsága volt a fafaragás, vagyis igénye volt a kézzelfoghatóra, az absztrakt kézzelfoghatóvá tételére. Ez az igénye pedig az egész életműben tetten érhető. Nemcsak kigondolta, de meg is valósította a kiegyezést, illetve ezenkívül is számos tudományosan megfogalmazott tételt váltott konkrét jogszabály formájában a nemzet javára. Deák Ferenc élete és pályája három fő motívumra húzható fel. Ez a három motívum pedig a hazaszeretet, a nemzeti szuverenitás védelme, valamint a békés megoldás keresésére való törekvés. Deák Ferencet mindig a nemzet iránti kötelezettségérzet vezérelte, és tisztában volt azzal, hogy a radikális cselekvés nem vezet eredményre. Sokkal inkább a kivárás, a türelem és a kompromisszum lehetnek hatékony eszközök. Mindezek miatt pedig Magyarország mindenkori igazságügyi miniszterének – sőt valamennyi állami vezetőjének – alapvetésként kell tekintenie Deák Ferenc gondolataira, amelyekhez újra és újra érdemes visszatérni.

